

פרשת אמור: מה לכהן בבית הקברות?

חוט ארוך וחזק מקשר בין מערת המכפלה, קבר רחל, הרשב"י במירון, הבאבא-סאלי בנתיבות, רבי נחמן באומן וקברו של האדמו"ר מלובביץ' בניו-יורק. חוט, שהוא שלשלת של מסורת המקיפה את כל עדות ישראל מדורי דורות, אשכנזים וספרדים, אנשי הלכה, מקובלים וחסידים: קברי צדיקים כמקום של תפילה והתעלות רוחנית. חוט אחר, דק ועדין, לפעמים דק כחוט השערה, מבדיל בין הערך החיובי של "השתטחות" על קברי צדיקים, לבין איסור תורה של "דורש אל המתים".

בל"ג בעומר נהגו במירון הילולא מימים ימימה, האריז"ל מחה כנגד מי שנמנע מלהשתתף בחגיגה זו. בקרקוב שבפולין נהגו רבים להתקבץ על קברו של הרמ"א, שיום פטירתו חל בל"ג בעומר. ובה בעת, גם כאן, במירון, גם שם, בקרקוב היו מי שביקרו את ההליכה אל קברות המתים, את ההשחתה שבשריפת בגדים בהדלקה, ובכלל, את ההילולא במקום שנועד ביסודו לאבלות, ואת הנסיון לחולל קדושה במקום שביסודו הוא המקום הטמא ביותר. אפשר לומר בזהירות, שגם המסעות לארץ המוות פולין ופקידת אתרי קבורת ההמונים שם, בצד המסעות לקברי הצדיקים במזרח אירופה ומערב צפון-אפריקה, אף הם סוג של הילולא מודרנית, המשלבת את האבל עם התפילה, ואת עומק טומאת הגלות עם רגשות התעלות בתחומים שונים. לא בכדי, גם סביב המסעות לפולין יש פולמוס ער, שבקוטב האחד עומדים אלו המעמידים אותו כגולת הכותרת של חינוך ליהדות וציונות, ובקוטב האחר יש השוללים אותו שלילה נחרצת.

לכהנים אסור להכנס לבתי קברות, מכיון שאין לקדושה כניסה למקום הטומאה. כשם שאסור לטמאים להכנס אל המקדש, כדי לא לחלל את הקודש בטומאה. אף על פי כן, בקצוות של עולם ההלכה יש שהתירו לכהנים להשתטח על קברי צדיקים, בין היתר, על סמך מאמר הזוהר כי צדיקים אינם מטמאים במותם. אף על פי שזו דעה שנדחתה מדרך המלך של ההלכה, היא משקפת עד כמה מורכבת ועדינה מערכת היחסים שבין טומאת בית הקברות ואיסור הדרישה אל המתים, לבין המעלות הרוחניות שניתן להפיק מקברי אבות וקברי צדיקים.¹

כאשר ההליכה לבית הקברות היא פרט ממכלול של אורחות חיים של תורה ומצוות, מקומה מוגדר ומוגבל היטב. בחודש אלול ובעשרת ימי תשובה, ההליכה לבית הקברות מעוררת את הלב לתשובה, מתוך זכירת "לאן אתה הולך" כחלק מן ההכנות לימי הדין. פקידת קברי אבות ביום השנה ובימי מועד וזכרון, יש בה כדי לעורר את הלב לקשר לדורות קודמים, לזכות אבות ואמהות, ולבקשת רחמים על הבנים. להילולא על קברי צדיקים יש ערך כאשר המפגש עם דמותו של הצדיק וזכרונו מעורר את הלב להתלהבות של קדושה ורצון ללכת בדרכיו, ובמקביל אף לתפילה הכוללת את זכות הצדיק שתעמוד לו ולזרעו ולכלל ישראל. נראה, שאף על פי שגם שהיו מגדולי ישראל שהסתייגו ממנהגים אלו, "פוק חזי מאי עמא דבר" – צאו וראו כיצד נוהג העם. ומנהג העם בענין הזה, הלכה הוא. אולם כאשר ההילולא על קברי הצדיקים מופיעה כתחליף לקיום תורה ומצוות והידורן, חייבים להסתייג ממנה. הבעיה קיימת בשני מישורים. האחד, נוגע למה שמתרחש בקבר הצדיק. הגם שיש מי שיאמר, בצדק, שכשאפשר להתפלל במקום המקדש, מדוע להרחיק נסוע עד חברון או אומן, עדיין, אי אפשר להכחיש את העובדה שתפילה בקבר רחל, במערת המכפלה או באחד מקברי הצדיקים שבגליל או בעולם, גורמת לאנשים להתעוררות רוחנית, להרהורי תשובה, לשברון לב, או לכיסופי גאולה. ואין לזלזל בכך. אולם כאשר קבר הצדיק הופך לאתר של "חפלה" או "פיקניק", סוג של בילוי ב"בין הזמנים" לבני ישיבות, או סיבה להצדיק טיול לחוף-לארץ לבני הנוער, יש מקום לתהות על הערך הרוחני שלו, ויש להזהר שלא לחצות את הקו הדק שבין הגברת הקדושה להעצמת הטומאה. המישור השני נוגע למשמעות של קבר הצדיק בעולמו של האדם. אם הנסיעה לקברות צדיקים הופכת למין "פטנט" להשגת ישועות מיידיות, פלאיות וקסומות, שאינן מחייבות תיקון המידות, תשובה ומעשים טובים. אם אפשר לחיות חיי חופש ודרור בכל ימות השנה, ואחת לזמן להתייצב אצל הצדיק כדי לקבל ממנו ברכות וסגולות – אזי הקברים שבים להיות מקום המחולל טומאה ומעצימה, שכן הם נותנים לגיטימציה להמשיך בחיים של חטא וטומאה. על כגון אלה מחו נביאי ישראל, כאשר החוטאים סברו שהמקדש והקרבנות יכפרו עליהם ויגנו בעדם מבלי שיתקנו מעשיהם. אם בית המקדש אינו מכפר על מי שידיו אינן נקיות, וגם אינו מתאמן לקדש את חייו ולטהרם, על אחת כמה וכמה שקברים אינם יכולים לעשות זאת.

יבחן כל אחד ואחת את עצמו, מה המשמעות של הנסיעה לקברי צדיקים לגביו, ואיזו השפעה מתמשכת יש לכך על עולמו הרוחני, ולפי זה ידע, אם לנסוע, מתי לנסוע, ובעיקר – איך לנסוע: מה האופן שבו יתנהג שם, בבית העלמין, ומה יביא איתו משם לעולמו הרוחני שבבית.

¹ מאמר מסכם ומקיף בנושא: "תשובת ר' דוד יקותיאל הכהן מחכמי צפת בענין השתטחות כהנים על קברי צדיקים", ר' יעקב שמואל שפיגל, בכתב העת "אור ישראל" מאנסי, גליון מא, עמ' ז – מא. נמצא ב"Hebrewbooks"